

Egalitate și non-discriminare: principii fundamentale ale drepturilor lingvistice minoritare

FERNAND DE VARENNES

1. Fundamentul drepturilor omului: toleranță, coexistență și integrare

„O țară ar trebui să fie judecată după cum își tratează minoritățile.”

Gandhi

Un stat democratic modern trebuie să se bazeze pe respectul față de drepturile fundamentale ale omului, care includ și aspecte lingvistice. Pentru a înțelege acest lucru, este necesar să se ia în considerare legătura dintre drepturile lingvistice ale minorității și valorile toleranței, coexistenței și integrării. Aceste valori stau la baza conținutului esențial al drepturilor omului, adică respectul pentru valoarea și demnitatea ființelor umane, cărora le asigură fundamentul.

Este imposibil pentru un stat să fie absolut neutru în privința preferințelor sale culturale sau lingvistice. Toate guvernele trebuie să folosească cel puțin o limbă pentru a-și desfășura activitățile și să comunice cu populația. Preferînd o limbă (sau limbi) oficială, națională ori dominantă, statul îi avantajează în același timp pe cei care vorbesc aceeași limbă ca aceea (ori acelea) aleasă de stat. Realitatea în majoritatea țărilor este că anumite părți ale populației vorbesc limbi care diferă de limba (limbile) oficială sau dominantă aleasă de stat și sînt din această cauză dezavantajate de alegerea guvernului.

Ce ar fi de făcut în acest caz? Unele guverne, mai ales în trecut, au încercat să elimine aceste minorități și diferențele lor lingvistice. Totuși, această rezolvare prin eliminare și asimilare are efecte serioase — în special dacă face uz de forță. În majoritatea cazurilor, încercărilor de eliminare a limbilor minoritare li s-a opus bineînțeles rezistență, în unele cazuri provocînd conflicte violente. Se poate găsi o analogie în războaiele religioase care au cuprins Europa cu secole în urmă. Deși au existat mulți factori implicați în aceste conflicte, trebuie să amintim faptul că scînteia conflictului a fost adesea o încercare de eliminare a diferențelor religioase. Monarhul încerca să-și impună religia asupra unei întregi populații în concordanță cu principiul *cuius regio, eius religio*.

Astăzi tensiunea și conflictul apar în cazuri în care există încercări de a se impune *cuius regio, eius lingua*. Aceasta este poziția unui stat unde „națiunea fondatoare de stat” (adică majoritatea lingvistică, religioasă ori etnică) domnește cu supremație. În cazuri extreme, această atitudine a luat forma asimilării forțate, a epurării etnice sau chiar a genocidului cultural sau fizic. Evident, se bazează pe respingerea valorilor universale ale respectului, dreptății și echității care sînt reflectate în drepturile omului. Idealul politic al principiului „o limbă — un stat” are de obicei un efect distructiv de divizare și afectează negativ membrii unei minorități în state în care trăiesc într-un număr semnificativ.

Specialistul în drepturile omului, Rodolfo Stavenhagen, a evidențiat faptul că „în majoritatea cazurilor de conflict etnic deschis în lumea de azi, statul nu este un observator sau arbitru imparțial, ci, mai curînd, o parte a conflictului însuși. Într-adevăr, în societățile multietnice, statul este adesea fie controlat de către - fie identificat puternic cu - o etnie dominantă sau majoritară.”¹ Mai recent, un alt specialist a ajuns la concluzia că „Nu este greu de stabilit faptul că violările dreptului la libera manifestare și nediscriminare intensifică orice conflict ... nici să se prevadă cu o probabilitate rezonabilă, că respectarea și implementarea acestor norme va servi la reducerea conflictului.”² După cum sugerează aceste observații, coexistența pașnică poate fi realizată respectîndu-se unele drepturi fundamentale care au un impact asupra intereselor etnice sau lingvistice. Aceasta este logica ce a fost respectată în dreptul internațional de la cel de al doilea război mondial, cu acceptarea unei „încrederi în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea și în valoarea persoanei umane, în drepturile egale ale bărbaților și femeilor și în națiunile mari sau mici”, pentru a cita din preambulul la Declarația Universală a Drepturilor Omului.

Drepturile omului, inclusiv drepturile minorităților, sînt bazate pe recunoașterea și acceptarea persoanei umane în toată diversitatea ei. Așa cum culoarea pielii sau religia nu ar trebui să diminueze valoarea sau demnitatea cuiva, tot astfel statul nu ar trebui să respingă ori să fie intolerant față de minorități. Standardele internaționale ale drepturilor omului, ca de pildă non-discriminarea, libertatea de expresie și religie și altele, se bazează pe recunoașterea valorii intrinseci a demnității și valorii persoanei. Aceste drepturi se fondează pe

toleranța față de diferențele umane, ca de exemplu, diferențele lingvistice și religioase, și recunoașterea și respectarea diversității umane. Nu se mai poate permite a refuza persoanelor aparținând minorităților accesul la anumite beneficii sau a le dezavantaja din cauza religiei sau limbii.

Este ceea ce s-ar putea descrie ca premisa de bază a drepturilor omului, în special pentru state operând în interiorul unui cadru democratic. Toleranța față de diferențele umane permite coexistența pașnică a oamenilor care provin din diverse medii etnice și lingvistice.

Dar ce înseamnă practic toleranța? Înseamnă că orice pretenție a unei minorități cu privire la probleme de limbă trebuie acceptată de către stat, indiferent de costurile sau dificultățile practice pe care le poate ridica? Răspunsul este nu. Trebuie să existe un echilibru între diferitele interese implicate, precum cele ale indivizilor care pot fi dezavantajați de preferințele lingvistice ale unui guvern în privința oportunităților de angajare sau a consecințelor educaționale și, în aceeași măsură, interesele legitime ale statului care se pot confrunta, *inter alia*, cu limitări practice ale asigurărilor de servicii în limbile minoritare, provenind dintr-o lipsă reală de resurse financiare sau umane. Găsirea unui echilibru poate și trebuie să se bazeze pe principiile toleranței, coexistenței și integrării. Integrarea nu înseamnă eliminarea diferențelor umane ci, mai curând, luarea lor în considerație și adoptarea lor în măsura posibilă și practicabilă, astfel încât indivizii să poată participa atât la viața comunității lingvistice și culturale de care aparțin cât și la viața societății mai largi a statului ca întreg.

Echilibrarea intereselor statului cu cele ale minorităților în probleme lingvistice nu înseamnă că un stat nu poate să adopte o limbă comună sau oficială. Înseamnă doar că minoritățile lingvistice trebuie să fie sprijinite atât cât este posibil în mod rezonabil, date fiind situația minorității și condițiile în cadrul statului. Aceasta este însăși esența conceptului modern al drepturilor persoanelor aparținând minorităților.

Bazându-se pe standardele internaționale existente, experții independenți care au elaborat *Recomandările de la Oslo cu privire la drepturile lingvistice ale minorităților naționale* evidențiază — în scopul de a oferi repere strategice practice — exact elementele echilibrului și integrării, după cum urmează:

*„Drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale de a-și folosi limba (limbile) în cadru public și privat, așa cum au fost enunțate și elaborate în Recomandările de la Oslo cu privire la drepturile lingvistice ale minorităților naționale, trebuie privite într-un context echilibrat de participare deplină în societatea majoritară. Recomandările nu își propun o atitudine izolaționistă, ci una care încurajează echilibrul între dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale să-și mențină și să-și dezvolte propria lor identitate, cultură și limbă, și necesitatea de a se asigura faptul că sînt capabile să se integreze în societatea majoritară ca membri deplini și egali.”*³

În legătură cu un subiect specific, echilibrul intereselor poate fi găsit, de exemplu, în recomandarea 12 a *Recomandărilor de la Oslo cu privire la drepturile lingvistice ale minorităților naționale*, care se ocupă de viața economică și cere un echilibru între dorința unor persoane particulare de a folosi o limbă minoritară în activitățile economice și interesul statului în asigurarea folosirii limbii oficiale și dominante în domenii ca protecția muncitorilor și a consumatorilor. Indivizii sînt liberi să-și folosească limba la alegere în activitățile economice particulare, dar guvernul poate să ceară și folosirea limbii oficiale sau dominante. Libertatea de exprimare a individului și interesele proprii ale statului (adică interesele *publice*) se echilibrează astfel și sînt respectate în mod rezonabil.

Documente ca *Declarația Națiunilor Unite asupra drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale sau etnice, religioase sau lingvistice*, *Convenția cadru pentru protecția minorităților naționale* a Consiliului European, cât și *Recomandările de la Oslo cu privire la drepturile lingvistice ale minorităților naționale* sînt parte a unei tendințe de creștere a înțelegerii și respectului pentru drepturile omului care sînt ancorate în principiile toleranței, coexistenței și integrării. În acest spirit trebuie să fie văzute drepturile minorităților lingvistice sau ale altor minorități: sînt măsuri destinate realizării echilibrului includerii și armoniei, mai curînd decît a excluderii și conflictului.

2. Principiile non-discriminării în legătură cu limba

Drepturile lingvistice sînt legate de numeroase drepturi fundamentale ale omului — în special non-discriminarea — într-un mod care este în concordanță cu valorile toleranței, coexistenței și integrării. Aceeași idee a fost în trecut urmărită în legătură cu alte baze ale discriminării, de exemplu prin elaborarea *Convenției internaționale asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială* și *Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor* care extind aplicarea unor prevederi foarte generale asupra non-discriminării spre o varietate relevantă de subiecte în relație cu aceste categorii specifice de persoane. Similar,

documente ca *Declarația Națiunilor Unite Asupra drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale sau etnice, religioase sau lingvistice*, *Convenția cadru pentru protecția minorităților naționale*, *Recomandările de la Oslo cu privire la drepturile lingvistice ale minorităților naționale* asigură mai multă precizie pentru aplicarea directă a drepturilor omului în situații implicând minorități. În particular, *Recomandările de la Oslo* clarifică modul în care pot fi aplicate principiile toleranței, coexistenței și integrării în legătură cu folosirea limbii. Multe dintre recomandări oferă exemple generale ale efectului drepturilor omului în probleme de limbă și, de fapt, constituie repere strategice pentru felul în care pot fi abordate aceste probleme astfel încât să se respecte standardele internaționale relevante.

Pentru a da doar un exemplu al unei astfel de interdependențe între drepturile internaționale ale omului și conținutul *Recomandărilor de la Oslo*, Recomandarea 1 se referă la dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a-și folosi propriile lor nume și propria lor limbă. Acest drept este protejat în dreptul internațional prin *Acordul internațional asupra drepturilor civile și politice și Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale* ca parte a dreptului la viață privată și familială (articolele 17 și respectiv 18), așa cum s-a confirmat atât de către Comitetul Națiunilor Unite pentru drepturile omului cât și de Curtea europeană pentru drepturile omului.⁴ În concordanță cu articolul 11 (1) al *Convenției cadru pentru protecția minorităților naționale*, statele sînt obligate de asemenea să asigure „recunoașterea oficială” a numelor personale ale indivizilor aparținând minorităților.

Folosirea limbii este o chestiune de libertate a exprimării. Dreptul persoanelor aparținând unei minorități lingvistice de a-și folosi limba cu alți membri ai grupului lor, în particular sau în public, este garantat în mod expres de articolul 27 al *Acordului Internațional asupra drepturilor civile și politice*. În concordanță cu articolul 2 (1) al aceluiași *Acord*, dreptul trebuie să fie garantat „fără deosebire de nici un fel, ca de pildă ... limba ...”. Același standard se aplică în mod specific pentru copii în articolele 30 și 2 (1) ale *Convenției asupra drepturilor copilului*. În acest sens, este important să se lămurească ce înseamnă dreptul la non-discriminare în dreptul internațional, pentru o mai bună înțelegere a ceea ce înseamnă toleranța, coexistența și integrarea într-un cadru democratic, în situații specifice. În esență, principiul non-discriminării înseamnă că nu ar trebui să existe diferențieri sau limitări nerezonabile — luînd în considerare, în primul rînd, existența unui interes public legitim pe baza căruia statul poate să intervină în vreun fel. În legătură cu folosirea limbii, putem să ne imaginăm interesele publice legitime justificînd limitări asupra unui anumit conținut al limbii, dar pare dificil să ne imaginăm existența unor interese care ar putea justifica vreodată limitări asupra unei limbi ca *vehicul al comunicării* (adică, în sensul în care discutăm aici, „limba”).

Dreptul de a avea acces la servicii publice sau de a comunica cu entități publice într-o limbă minoritară și interesele comune ale coexistenței și integrării constituie un important punct de intersecție între interesele minoritare și interesele comune ale coexistenței și integrării. Însă, există multe implicații practice care trebuie luate în considerare. Nu este destul să ai un grup îndreptățit pentru aceste drepturi. Trebuie să se creeze un echilibru între interesele indivizilor care aparțin minorităților și interesele statului (adică interesul general). În timp ce statul poate să aibă orice limbă (limbi) oficială pe care o alege, trebuie de asemenea, în situații în care există un număr semnificativ și o cerere suficientă, să folosească și o limbă minoritară. În efortul de a atinge un asemenea echilibru, Recomandarea 14 a *Recomandărilor de la Oslo* prevede următoarele:

„Persoanele aparținînd minorităților naționale vor avea posibilități adecvate de a-și folosi limba în comunicare cu autoritățile administrative, în special în regiunile și localitățile unde și-au exprimat dorința în acest sens și unde sînt prezente într-un număr semnificativ. Similar, autoritățile administrative, unde este posibil, se vor îngriji ca serviciile publice să fie asigurate și în limba minorităților naționale. În acest scop, vor adopta strategiile adecvate de recrutare și/sau instruire, și programe.”

Cînd numărul vorbitorilor unei limbi minoritare este „semnificativ”, refuzul unui stat de a asigura servicii publice în limba lor ar apărea nerezonabil și, din această cauză, discriminatoriu, o dată ce le refuză un beneficiu sau un avantaj care este accesibil pentru alții, adică beneficiul serviciilor publice în propria lor limbă. Bineînțeles, principiul non-discriminatoriu nu înseamnă că un stat nu poate să aibă o limbă oficială sau preferată. Dreptul la non-discriminare bazată pe limbă semnifică în general că, în timp ce este legitim și chiar necesar să se aleagă o limbă oficială sau o limbă dominantă care este efectiv favorabilă acelor persoane pentru care limba aleasă este propria lor limbă, există situații în care ar fi nerezonabil să nu se folosească *de asemenea* (în anumite condiții) alte limbi. Dacă numărul persoanelor este destul de ridicat și dezavantajul sau refuzul unui anumit beneficiu pentru unii indivizi este destul de serios, atunci este rezonabil să se folosească *de asemenea* și o altă limbă. Pentru un guvern, a refuza să procedeze astfel ar însemna discriminare.

Exact acest lucru este prevăzut în articolul 10(2) al *Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale*. Nu toate minoritățile au dreptul la servicii publice în limba lor. Doar când sînt destui indivizi care o cer și când sînt într-un număr semnificativ într-o anumită regiune, devine o necesitate pentru guvern să ofere servicii publice într-o limbă minoritară. În acele situații, ar fi în contradicție cu principiile toleranței, coexistenței și integrării, și, astfel, cu non-discriminarea, să dezavantajezi sau să refuzi la atît de mulți oameni beneficiul și avantajul de a-și avea limba folosită în servicii publice într-un grad și la un nivel adecvat.

3. Cazul folosirii limbii în organizarea democrației

„Curtea consideră ca una din caracteristicile principale ale democrației posibilitatea pe care aceasta o oferă pentru rezolvarea problemelor țării prin dialog, fără a recurge la violență, chiar cînd ele devin obositoare.”⁵

Fundamentul democrației este faptul că voința poporului constituie baza guvernării. Elementele procedurale cruciale ale exprimării „voinței poporului” sînt drepturile de a vota și de a candida pentru administrația publică. Dat fiind faptul că guvernarea democratică este de obicei desfășurată prin intermediul dezbaterii între reprezentanții aleși, s-au ridicat probleme lingvistice în situații specifice privind fie limba procedurilor, fie performanța lingvistică a candidaților pentru alegeri. În ce privește prima problemă, Recomandarea 15 a *Recomandărilor de la Oslo* afirmă că „statul va lua măsuri pentru a asigura ca membrii aleși ai organizațiilor guvernamentale regionale și locale să poată folosi limba minorității naționale în timpul activităților legate de aceste organizații.” Ideea este ca substanța deliberărilor și baza deciziilor să nu fie constrînse de obligații lingvistice inutile, ci dimpotrivă, ele trebuie sprijinite de facilitarea unor limbi vorbite în comun, astfel încît ideile și pozițiile să poată fi pe deplin exprimate și chibzuite. Bineînțeles, cînd Recomandarea 15 indică faptul că membrii aleși ai organizațiilor regionale și locale pot să folosească limba minorității naționale acolo unde este implicat un număr semnificativ de persoane, în mod logic aceasta implică faptul că un individ care este membru al unei asemenea minorități poate fi un candidat și poate fi ales. Totuși, nu este întotdeauna cazul.

Un anumit număr de țări au reglementări care îi împiedică pe indivizi de a candida sau de a se instala în cazul în care sînt aleși ca oficialități în alegerile locale, regionale sau chiar naționale, dacă nu pot demonstra o cunoaștere adecvată a limbii oficiale sau dominante. Un asemenea criteriu lingvistic poate exclude indivizi care aparțin minorităților lingvistice (și de asemenea alte persoane aparținînd majorității) dacă performanța lor în limba oficială sau dominantă este considerată insuficientă. În concordanță cu articolul 25 al *Acordului internațional cu privire la drepturi civile și politice* (ICCPR), nu este admisibil nici un astfel de criteriu de performanță lingvistică o dată ce drepturile de a vota și de a candida pentru alegeri trebuie să fie garantate tuturor cetățenilor „fără nici una din diferențierile menționate în articolul 2 (al Acordului)”, adică inclusiv diferențierea de limbă.

În timp ce ICCPR este lipsit de echivoc în privința diferențierilor de limbă în contextul alegerilor, standardele Consiliului Europei sînt mai puțin clare. Articolul 3 al *Primului Protocol al Convenției pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale* garantează „exprimarea liberă a opiniei de către cei care se află în alegerea corpurilor legiuitoare”. Totuși, Curtea Europeană pentru drepturile omului a afirmat că „statele au latitudinea considerabilă de a stabili în ordinea lor constituțională reguli ce determină statutul parlamentarilor, inclusiv criterii pentru descalificări”⁶, precum și dreptul de a vota și de a candida pentru alegeri. Dar acestea se supun anumitor limitări:

„Curtea reiterează faptul că articolul 3 al Protocolului nr. 1 implică drepturi subiective de a vota sau de a candida pentru alegeri. Oricît de importante sînt aceste drepturi, ele nu sînt, totuși, absolute. O dată ce articolul 3 le recunoaște fără a le exprima în mod expres, lăsîndu-le să se defînească singure, se lasă loc pentru ‘limitări implicite’ ” ...

Ocupîndu-se mai îndeaproape de criterii lingvistice, Curtea Europeană a drepturilor omului a trebuit să decidă în *Mathieu-Mohin și Clerfayt*⁷ dacă excluderea parlamentarilor aleși în districtul electoral bilingv din Bruxelles era o încălcare a Articolului 3 al *Primului Protocol al Convenției pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale*. Ei au fost nevoiți să se supună unui test de eligibilitate constînd dintr-un jurămint parlamentar care trebuia rostit în limba olandeză. Candidații fiind francofoni au rostit jurămintul în limba franceză, ca atare li s-a interzis dreptul de a se instala într-un Consiliu de limbă olandeză. În opinia Curții, Articolul 3 în sine nu are o componentă lingvistică, iar alegătorii implicați s-au bucurat de dreptul de a vota și dreptul de a candida pentru alegeri pe aceeași bază legală ca și alegătorii de limbă olandeză. Nu au fost privați de dreptul prevăzut în articolul 3, suficient în acest caz, de vreme ce limitarea nu este disproporționată în măsura în care s-ar opune „exprimării libere a opiniei oamenilor în alegerea corpurilor legiuitoare”.⁸ Totuși, examinînd

articolul 14 al Convenției luat împreună cu articolul 3 al *Primului Protocol*, Curtea a ajuns la concluzia că articolul 14 putea fi invocat și în situațiile în care măsura adoptată de către stat nu a fost nici nerezonabilă, nici disproporționată:

*„Scopul este de a dezamorsa disputele lingvistice din țară instituindu-se structuri organizatorice mai stabile și descentralizate ... În orice judecată asupra sistemului electoral vizat, contextul său general nu trebuie uitat. Sistemul nu apare nerezonabil în ceea ce privește intențiile pe care le reflectă și marja de apreciere a statului răspunzător în cadrul sistemului parlamentar belgian — o marjă care este cu atât mai largă cu cât sistemul este mai incomplet și mai provizoriu.”*⁹

Comentariile Curții Europene a drepturilor omului asupra aplicării non-discriminării în această zonă sugerează astfel atât o echilibrare a intereselor concurente și luarea în considerare a obiectivelor urmărite cât și consecințele măsurilor guvernamentale pentru indivizii afectați.

În Mathieu-Mohin, indivizii puteau totuși să voteze pentru candidatul ales de ei, iar acești candidați puteau fi aleși, indiferent de aptitudinile lor lingvistice. Ei au fost obligați să pronunțe un jurământ în limba olandeză pentru a putea participa la anumite funcții, dar acest lucru nu a fost considerat de către Curte o cerere nerezonabilă, disproporționată în lumina scopului acceptat pentru dezamorsarea disputelor lingvistice în Belgia, stabilind structuri organizatorice mai stabile și descentralizate. Aceasta se deosebește clar de ceea ce se poate găsi în unele țări unde există reglementări care depășesc cu mult ceea ce Curtea era gata să accepte în Mathieu-Mohin și care puteau fi considerate criterii excesive și deci discriminatoare conform articolului 14 al *Convenției pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale* și articolului 26 al *Acordului Internațional asupra drepturilor civile și politice*.

De exemplu, chiar dacă aleasă de o largă majoritate prin alegeri libere și democratice, unei persoane din unele state ale Europei nu i se va permite să candideze ca reprezentant într-o structură politică dacă nu vorbește destul de fluent limba oficială. Aceasta acționează evident în detrimentul persoanelor aparținând minorităților lingvistice, după cum Înaltul Comisar OSCE asupra minorităților naționale a evidențiat în anumite cazuri.¹⁰ O abordare mai potrivită, obișnuită în societățile deschise și democratice, nu trebuie să aibă asemenea criterii lingvistice. Dacă o persoană este aleasă pe merit, el sau ea trebuie să aibă permisiunea de a reprezenta voința liber exprimată de către popor — oricare ar fi performanța lingvistică (adică orală), a lui sau a ei. Aceasta pentru că regulile care cer o cunoaștere adecvată a limbii de stat, ori performanță orală sau scrisă în limba oficială ori dominantă, în special pentru a fi membru al conducerii locale, au consecințe foarte serioase asupra exercitării libere a unuia dintre cele mai fundamentale drepturi umane. Aproape sigur, ar trebui considerată a fi o cerință excesivă și nerezonabilă, constituind astfel o distincție bazată pe limbă și care este discriminatorie, violând atât *Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale* cât și *Acordul internațional asupra drepturilor civile și politice*.

Adevărul relativ simplu este că dacă este ales cineva care nu este performant în limba oficială sau dominantă, aceasta este fie pentru că acea persoană reprezintă mulți oameni care sînt în aceeași situație, fie pentru că electoratul indică prin votul său încrederea în posibilitatea lui sau a ei de a le reprezenta interesele în legislatură. Oricum, o asemenea alegere este o dovadă a realității sociale din acea circumscripție electorală. Poate fi neglijată numai din cele mai clare și presante motive care sînt (și ar trebui să fie) după toate probabilitățile, extrem de rare, dacă e posibil acest lucru.

4. Concluzie

„Oare nu strălucește soarele în mod egal pentru întreaga lume? Oare nu respirăm cu toții în mod egal aerul? Nu vă este rușine să autorizați doar trei limbi și să condamnați alți oameni la orbire și surzenie? Spuneți-mi, credeți că Dumnezeu este neajutorat și nu poate să acorde egalitatea, sau că este invidios și nu o va da?”

Filozoful Constantin (Cyril), secolul 9 d.Chr.¹¹

Astăzi, drepturile omului sînt mai mult decît o „idee interesantă”, ele constituie o parte integrantă a țesăturii morale a comunității internaționale de care aparține Europa și statele ei constituente. Dar, pentru că apariția drepturilor umane internaționale este un fenomen relativ tînăr în termeni istorici, înseamnă și că nu toate aspectele aplicării lor sînt pe deplin înțelese sau apreciate. Acest lucru este valabil în special pentru problemele implicînd minorități, inclusiv folosirea limbii. Acest proces continuu este în derulare pentru a se defini mai clar felul în care diferitele standarde internaționale ale drepturilor omului, ca de pildă libertatea de exprimare și non-discriminarea, printre altele, pot afecta folosirea particulară sau publică a limbii de către persoane aparținînd

minorităților precum și restricții sau preferințe lingvistice ale guvernului. Acest proces își găsește inspirația în valorile toleranței, coexistenței și integrării, care sînt parte a fundației însăși a statului democratic modern. Atenția acordată acestor valori nu implică o pierdere a suveranității sau o amenințare pentru unitate. Dimpotrivă, aplicarea lor atentă poate contribui la evitarea și rezolvarea tensiunilor și conflictelor care amenință statul.

Inspirate de aceste valori, documente ca *Recomandările de la Oslo cu privire la drepturile lingvistice ale minorităților naționale* sînt parte a unui proces care se desfășoară în întreaga lume pentru clarificarea drepturilor lingvistice ale minorităților naționale. Ele asigură un echilibru între diferitele interese implicate, încercînd să ajungă la un rezultat drept și rezonabil. Libertatea individuală în probleme particulare, dificultățile practice pentru guverne, avantajele și greutățile provocate indivizilor de către preferințele sau restricțiile lingvistice ale statului, obiectivele integrării și ale coexistenței pașnice — toate acestea trebuie să fie luate în considerare în încercarea de a se asigura acest echilibru.

Este poate important să repetăm că principiul non-discriminării nu interzice toate diferențierile și preferințele lingvistice. Distincțiile care reprezintă un echilibru proporțional între diferite interese sînt considerate în dreptul internațional ca fiind rezonabile, și, deci, nediscriminatorii. Totuși, aceasta înseamnă că dacă preferința sau restricția lingvistică a unui stat este „nerezonabilă”, ca atunci cînd guvernul refuză să asigure servicii publice în regiuni și localități unde persoanele aparținînd unei minorități naționale sînt prezente în număr considerabil, atunci o asemenea distincție lingvistică este discriminatorie și inacceptabilă. Bineînțeles, o asemenea concluzie poate fi trasă doar pe baza evaluării condițiilor particulare ale unei situații specifice. Totuși, în general, și pe cît posibil, ar trebui să se elaboreze strategia și legea în scopul de a se asigura înlesniri depline și egale pentru toate persoanele, inclusiv persoanelor aparținînd unor minorități lingvistice. □

Traducere de Carmen Andraș

NOTE

1. R. Stavenhagen, *Ethnic Conflict and Human Rights — their Interrelationship*, în K. Rupensighe, ed., **Ethnic Conflict and Human Rights** (Tokio: United Nations University, 1988), p. 19.
2. D. Little, **Belief, Ethnicity and Nationalism** (Washington: United States Institute of Peace, 1996).
3. **The Oslo Recommendations Regarding the Linguistic Rights of National Minorities, Explanatory Note**, p. 14; vezi mai jos p. 370.
4. Coeriel and Aurik v. Netherlands, **Comitetul Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului**, Comunicat nr. 453/1991, ONU Doc. CCPR/C/52/D/1991 (1994); Burghartz v. Switzerland, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărîrea din 22 februarie 1994, 181 E.H.R.R. 101.
5. Partidul Comunist Unit Turc și Altele v. **Turcia**, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărîrea din 30 ianuarie 1998, Raport I, 1998, Curtea Europeană a Drepturilor Omului.
6. Gitonas și alții, **Grecia**, Hotărîrea din 1 iulie 1997, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Raport IV, 1997, paragraf 39.
7. Ibid, paragraf 39.
8. Curtea Europeană de Drepturile Omului, seria A, nr. 113, sentință din 2 martie 1987.
9. Ibid, p. 25.
10. Ibid.
11. Vezi **Scrisoarea din 19 decembrie 1998 adresată Președintelui Estoniei de către Înalțul Comisar pentru Drepturile Minorităților al OSCE**, reprodusă în R. Zaagman, **Prevenirea conflictelor în statele baltice: Înalțul Comisar pentru drepturile minorităților al OSCE în Estonia, Letonia și Lituania** (Monografie ECMI #1, Flensburg, Centrul European pentru Minorități, aprilie, 1999), Anexa 4, pp. 69-71.
12. Citat în J. A. Fishman, ed., **Readings in the Sociology of Language** (Haga, Mouton & Co. N.V. Publishers, 1968), p.589.

*

Fernand de VARENNES a absolvit științele juridice la Universit  de Moncton din Canada, obținind doctoratul în drept la Universitatea Rijkuniversiteit-Limburg. Autor al diverselor studii în domeniul drepturilor lingvistice, drepturilor minorităților și ale popoarelor indigene, dreptului internațional și al istoriei, este membru al numeroaselor organizații internaționale, director al Asia-Pacific Centre for Human Rights and the Prevention of Ethnic Conflict.

Fernand de Varennes, *Equality and Non-discrimination: Fundamental Principles of Minority Language Rights*, articol publicat în **International Journal on Minority and Group Rights** nr. 6/1999, editat de Kluwer Law International, și preluat cu permisiunea editurii și a autorului.